

Hans Hansen Winds dødsfald på det engelske fangeskib Bahama i Cathams Revier i 1812 samt om forholdene hjemme i Gørding

Af Magne Juhl

Napoleonskrigene og Englandskrigene forløb over en række år for omkring 200 år siden. I forskellig sammenhæng har der som led i markeringen af de forløbne 200 år været omtale heraf. F.eks. har man i Nordjylland udgivet en større bog med en redegørelse for forholdene der.¹

Et lille stykke papir, som jeg for nogle år siden tilfældigt stødte på i pakken med dokumenter til justitsprotokollen for Gørding-Malt herreder for 1813-1817², fortæller en historie om, hvordan krigen også fik betydning for en kone i Gørding samt ikke mindst for hendes mand, der døde i fangenskab i England.

Her beskrives lidt om historien bag beskeden fra England. Om de involverede personer har det været muligt at finde en del oplysninger, så deres skæbne kan belyses. Måske er der stadig efterkommere på Gørding-egnen.

Et bilag med oplysninger om dødsfald

Med let moderniseret tekst lyder indholdet af beskeden fra England:

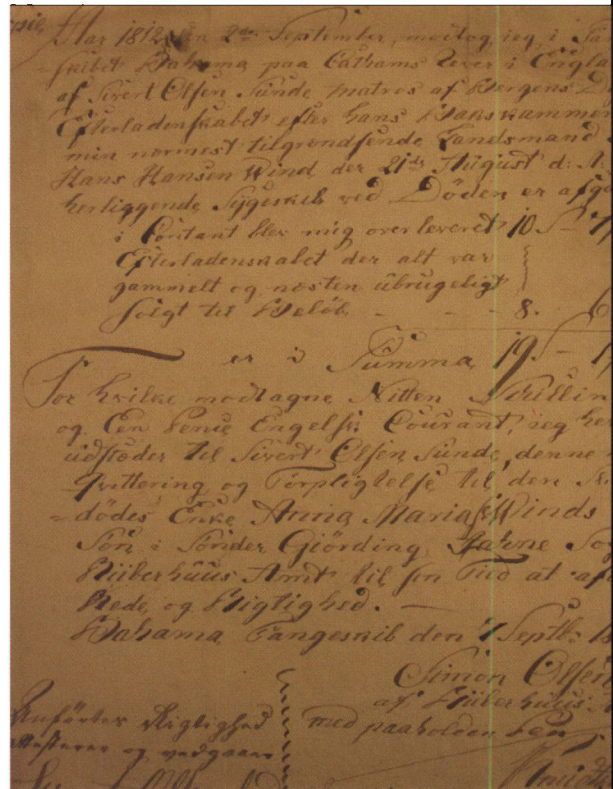

Foto af brevet fra prisenen.

Kopi.

År 1812 den 2. september modtog jeg i fangeskibet Bahama på Cathams Revir i England af Sivert Olsen Sunde, matros af Bergens distrikt, efterladenskabet efter hans bakkammerat, min nærmest tilgrænsende landsmand, salig Hans Hansen Wind, der den 21. august dette år er afgået ved døden på det herliggende sygeskib.

I kontanter blev overleveret mig 10 Shillings og 7 Pence

Hans efterladte ting, der var gammelt og næsten ubrugeligt, blev solgt for 8 Shillings og 6 Pence. Summen er i alt 19 Shillings og 1 Pence.

For hvilke modtagne 19 Shillings og 1 Pence engelsk kurant udsteder jeg hermed til Sivert Olsen Sunde denne min kvittering og forpligtelse til den del i salig afdødes enke Anna Maria Winds og søn i Sønder Gørding, Jahne Sogn, Riberhus Amt til sin tid at aflægge rede og rigtighed.

Bahama fangeskib den 7. september 1812

Simon Olsen af Riberhuus Amt med påholden pøn *Knudsen*

Der er så efterfølgende tilføjet:

Indførtes rigtighed attesteres og medgås
Sivet Olsen Sunde

Læst 8. juli 1914, indført side 529

**Oplysninger fra
justitsprotokollen**

At dokumentet var læst 8. juli 1814 og indført side 529 henviser til, at sagen er behandlet ved retsmøde den 8. juli, og side 525 og 526 i justitsprotokollen³ kan læses følgende (også her med mere moderne sprog):

Dernæst mødte for retten Anne Marie Jørgensdatter fra Gørding, hvis mand Hans Hansen Wind som landsoldat skal være død

i engelsk fangenskab i Chatham i England. Hun fremstillede (som vidne) Simon Olesen fra Brede Sogn under Riberhus Amt, der var mandens kammerat ombord på fangeskibet, hvor hendes mand skal være død. Hun bad ærbødigst retten modtage hans endelige forklaring om de sidste omstændigheder ved hendes mands død.

Vidnet blev derpå fremstillet for retten og formanet om at tale sandt.

Han fortalte derpå, at han hedder Simon Olsen og er født i Brede Sogn og er omtrent 38 år gammel. Han har kendt Hans Hansens Wind næsten fra barnsben. Omtrent i foråret 1809 blev han ført som fange til England og indsat på fangeskibet Bahama i Chatham, hvor de så var landskammerater. I 1812 blev Hans Hansen Wind syg gennem længere tid men kom sig igen. Bedringen varede ikke længe, og efter en 14 dages tid blev han atter syg og måtte gennemgå en operation i siden, hvoraf han døde. Vidnet var ikke alene nærværende herved men også øjenvidne til begravelsen.

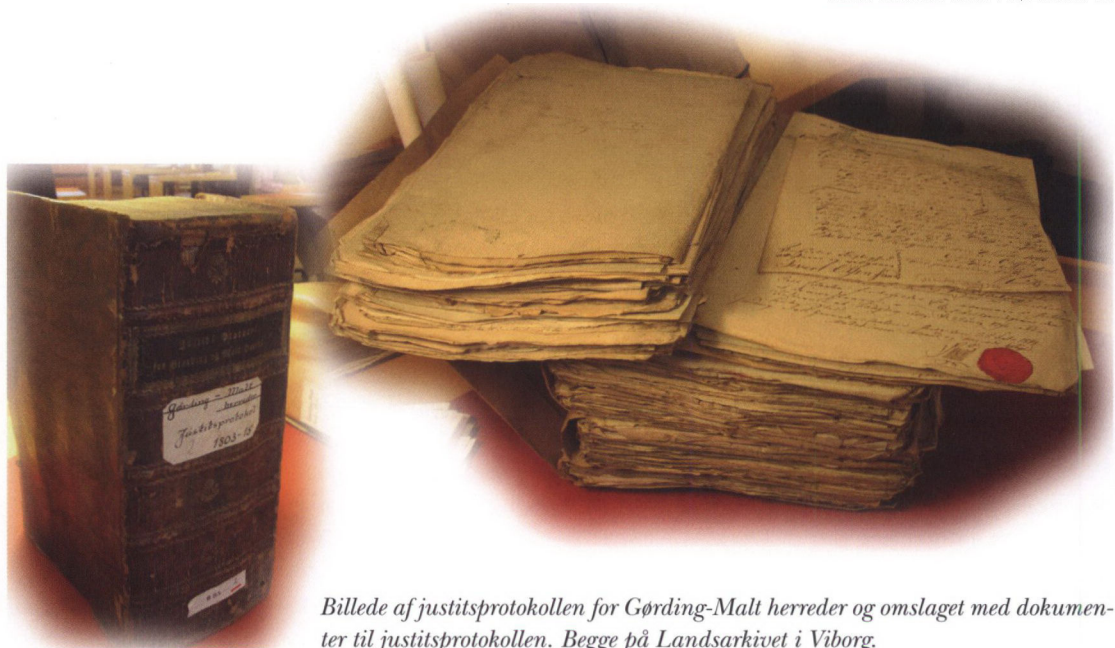
Til yderligere bestyrkelse af det, som vidnet forklarede, fremlagde han en kopi af et regnskab, der var aflagt over den afdødes efterladenskaber og begravelse, og som er underskrevet af Knudsen, der skal have været deres kommanderende officer på fangeskibet.

Dette dokument modtog retten for at kunne indlemme (indføre) det.

Derefter blev vidnet dimitteret. Anne Marie Wind begærede af retten meddelt lovligt tingsvidne om den her aflagte forklaring, hvilket blev hende tilstedet.

Retten hævet

Simon/Sivert Olsen Sunde

Billede af justitsprotokollen for Gørding-Malt herreder og omslaget med dokumenter til justitsprotokollen. Begge på Landsarkivet i Viborg.

8. July

Herredsfoged Schrum

Herredsskriver Friis (+ 4 stokkemænd)

Forholdene i Gørding

Vi må gå ud fra, at dokumentet, som officeren Knudtsen udstedte 7. september 1812, efter at have modtaget de få værdier, Hans Hansen Wind efterlod ved sin død den 21. august samme år, siden er overbragt til enken hjemme i Gørding af kammeraten, matros Sivert eller Simon Olsen Sunde, som fik hvervet overdraget.

Men det må have måttet afvente kammeratens løsladelse fra fangenskab i England. De sidste fanger blev løsladt efter undertegnelsen af freden i maj 1814 (4, side 180).

Beskeden er nået hjem inden retssagen i juli 1814. Hvad der har været kendt inden, er ukendt.

Af dokumentet kan vi se, at den afdøde har vidst, at der var en søn i hjemmet i Gørding.

Retsmødet ved herredsretten tyder på, at formålet har været at få dokumenteret, at Hans Hansen Wind var død.

Lige som der før indgåelse af nyt ægteskab for en enke eller enkemand kræves afholdt skifte, kræves der afsagt sikker dødsformodning, hvis dødsfald ikke på anden vis er dokumenteret, og det må være det, som nu skete fredag den 8. juli 1814.

I kirkebogen for Sdr. Gørding sogn findes under gifte følgende med bryllup den 11. september 1814: Anne Marie Jørgensdatter, 28 år gammel, indsidder og enke i Sønder Gørding gift med enkemand Christen Nielsen, 58 år gammel, boelsmand og tømmersmand i Sønder Gørding.

Det er Hans Hansen Winds enke, der her

er blevet gift, efter at de juridiske forhold har tilladt det. Og allerede 3 uger senere fødte hun en datter.

Oplysningerne i folketællingen fra Gørding i 1845 viser, at enken var født i Kalvslund. Hun nævnes her for første gang som Ane Marie Winds og ikke bare med navnet Jørgensdatter. Hun var da 59 år samt aftægtsenke og væverske.

Af kirkebogen for Kalvslund ses, at hun var født i Villebøl i 1784 som datter af Jørgen Jørgensen og hustru Kirstine Pedersdatter. Pigen Ane Marie Jørgensdatter af Villebøl blev gift i Kalvslund den 18.4.1807 med Hans Hansen Wind af Gørding sogn.

To måneder senere (9. juni 1807) døbttes Hans Hansens Winds og Anne Marie Jørgensdatters søn med navnet Jørgen. Hans og Anne Marie nævnes da som værende af Villebøl.

Hans Hansen Wind findes som ejer af en ejendom i Nørre Lourup i Gørding sogn fra 13. juli 1810 til 10. december 1810⁵, så ægteparret må være kommet til Gørding senest på det tidspunkt, og oplysningerne viser, at Hans Hansen Wind ikke kan være kommet i fangenskab i England før tidligst i 1810.

Ane Marie Jørgensdatter fødte i august 1812 en søn, Severin, der kaldtes et slegfredsbarn. Til fader blev udlagt Hans Daugaard af Nørre Lourup.

Hun var 28 år, da hun i 1814 blev gift med en 30 år ældre mand, og hun blev enke igen i 1839, hvor skiftet efter hendes anden mand viste gæld til 8 forskellige personer, herunder 4 rigsdaler til gårdmand Hans Daugaard i Lourup og 24 rigsdaler til Jørgen Hansen Wind af Gjerup. Sidstnævnte post var klart den største gældspost, og alt

tyder på, at Hans Hansen Winds og Anne Marie Jørgensdatters fælles søn må have gjort det godt. Det er uklart, hvor Gjerup er, så yderligere oplysninger om Jørgen er ikke fundet.

Personer fra Brede sogn

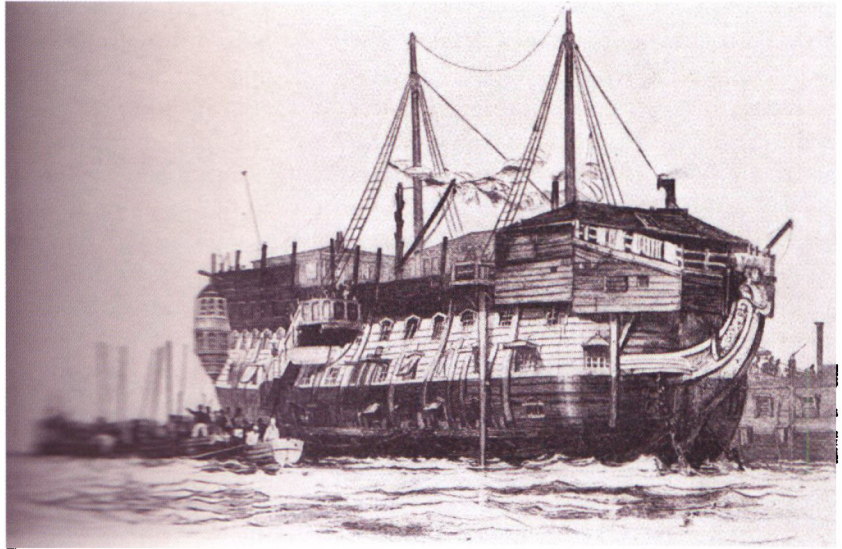
Simon eller Sivert Olsen Sunde kaldes i notatet fra England for matros af Bergens distrikt.

Ved retssagen fortæller han selv, at han er født i Brede sogn under Riberhus, så han er fra en af de kongerigske enklaver i Sønderjylland. Han oplyser at være omtrent 38 år i sommeren 1814, men hans dåb er ikke fundet i kirkebogen for Brede. Han oplyser også, at han har kendt Hans Hansen Wind næsten fra barns ben, hvilket kunne tyde på, at Wind også stammer fra Brede eller egnen der og måske er på nogenlunde samme alder. Han er dog heller ikke fundet i kirkebogen for Brede, men efternavnet Wind er ikke ukendt der.

Forholdene i »Prisonen« i England

Tidligere, da kun få lærte engelsk, var udtrykket prison for fængsel næppe så kendt, og det er vel forklaringen på, at ophold som fanger i England under Englandskrigene siden er omtalt som værende under »Prisonen«.

Carl Roos udgav i 1953 en bog med titlen »Prisonen. Danske og norske krigsfanger i England 1807-1814« (6), og denne bog giver på mange punkter gode oplysninger om forholdene, som Wind og Sunde må have oplevet dem. I bogen er blandt andet oplysninger fra en dagbort ført af en styrmand, der var født i Nørre Bjert ved Kolding. Desuden er der oplysninger fra samtidige

Tegning af et prisonskib.

breve og andre kilder. I det hele taget er bogen en guldgrube af oplysninger om forholdene for fangerne ombord på fangeskibene samt for fanger i land i England.

Hvorledes Wind og Sunde blev taget til fange, ved vi ikke, men Sunde fortalte i retten, at Wind »omtrent i foråret 1809« som fange blev ført til England og indsat på »Præsangskibet« eller »Prisonskibet« Bahame i Chatham, hvor han så var til sin død i august 1812, altså i ca. 3½ år. Oplysningerne om ejerskab af ejendom i Nørre Lourup i Gørding i 1810 taler dog imod, at det har været så længe. Måske var det i stedet Sunde, der var blevet fange i 1809.

Netop i Chatham-bugten syd for Themsens udløb, hvor floden Medway munder ved havnene Sheerness og Gillingham, var den store skibsprison (6 side 9). Og her var blandt andet skibet Bahama, af hvilken flere tegninger er bevaret (Figur 2 og 3).

Antallet af danske fanger (her inklusive folk fra Slesvig, Holsten og Norge) i prisen svingede mellem ca. 3500 i 1809 til lidt under 2000 i 1814. De var fordelt på flere steder, men i Chatham var i januar 1809 4 skippere og styrmænd samt 1404 matroser. De var anbragt på gamle udtjente skibe, der var indrettet til fængselsbrug. I Chatham-bugten lå 12 sådanne skibe foruden hospitalsskibet, heraf var de 3 erobringer fra København. På samme skib kunne være fanger fra flere lande, og i 1812 sad der 900 fanger på Bahama.

Søfolkene har på det tidspunkt ikke været vant til de store og fine forhold. Tænk bare på forholdene for besætningen på fregatten Jylland fra omkring 1864, som vi som besøgende kan høre om i Ebeltoft. Men forholdene var på fangeskibene endnu værre med fanger præget af sult, pjalter og vrimlende utøj (6 side 45).

Sygdom hos fangerne og prisonens sundhedsvæsen

Hvert fangeskib havde sit hospitalskammer, og om dette haves to beretninger (6 side 77) Admiral Dahlerup på Bahama henlægger det til underste dæk og kalder det rummeligt og luftigt. Matrosen Federspiel på skibet Brave siger derimod: at det værste var, at vi ingen anden sygestue havde end et usselt lukaf forude under bakken; der kunne næppe rummes 4 køjer, og vi fik ikke anden pleje end den sædvanlige fangekost« Til de syges pleje var ansat en tysker, en forhenværende kvaksalver og skibskok. Den engelske doktor var invalid og ligesom hans underdokter altid beskænket; hans kurmetode – ikke usædvanligt til orlogs – indskrænkede sig til »2 lod engelsk salt«, derpå atter det samme, og endelig åreladning, der udførtes af omtalte skibskok.

Til hver prison hørte endvidere et hospitalskib, som i tilfælde af epidemi, suppleredes med et eller flere. Det synes under normale forhold at have været anstændigt, hvor de syge kom i bad og i seng samt fik bedre kost og medicin. Ved epidemier kunne disse forhold ikke opretholdes, og i det hele taget var forholdene forskellige.

En dansk kirurg, Bentsen, var selv blevet taget til fange, og selv om han kunne løslades, blev han frivilligt på skibene og »ydede ikke blot sin kunst, men drog med opmuntring mange bort fra den dybe afgrund, de lokkedes hen til«.

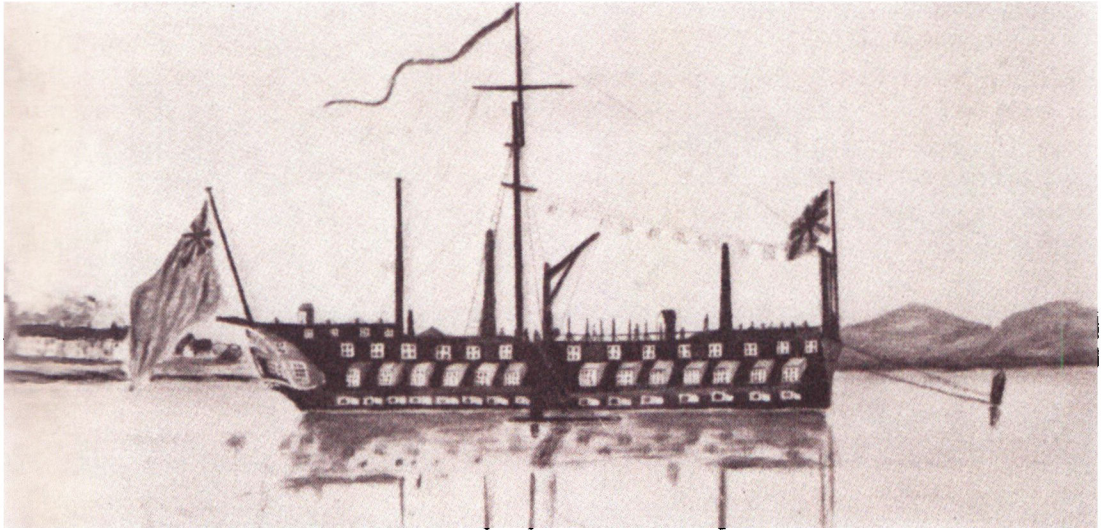
Carø (7) nævner, at Bent Bentzen, der var født i 1766, var underkirurg i søværnet og skibskirurg fra 1801. Han blev taget til fange fra et vagtskib ved Helsingør i 1807 og tilbragte 3 år som krigsfange i England.

Han har således næppe været involveret i behandlingen af Hans Hansen Wind, der i august 1812 døde ombord på et sygeskib i Chatham. Wind var syg gennem nogen tid, og efter en bedring gennemgik han en operation i siden, hvorpå han døde. Operationens art er uoplyst, og på det tidspunkt var mulighederne for operativ behandling ganske beskedne og overlevelsen tilsvarende. De fleste operationer, der udførtes, var amputationer af arme og ben, hvilket især var aktuelt i forbindelse med krigshandlinger, hvilket også vises på Fregatten Jylland, idet det fortsat var tilfældet i krigen 1864.

En anden årsag til dødsfald i prisonen var i øvrigt fortvivlelse, der kunne føre til selvmord. Pastor Rosing (6 side 81) fandt, at det var sulten, der knækkede fangerne helbred mest, thi »alle var enige om madens utilstrækkelighed«, og de der ikke havde midler til at købe ekstra, led nød.

Værdien af pengene

Lige som de danske fanger i de tyske koncentrationslejre ved hjælp af pakker fremsendt via Dansk Røde Kors blev hjulpet under 2. verdenskrig, så blev der også under Englandskrigene skabt hjælp til danske fanger i prisonen. Det skete via generalkonsulen i London. Det var chefen for det store handelshus Wolff og Dorville, Jens Wolff. Ikke blot kom han til at udbetale dagpenge til fangerne fra den danske stat, men han var også med til selv at yde bidrag samt samle penge ind til bistand til fangerne. Indsamlinger foregik i både Norge og Danmark med blandt andet støtteforestillinger på det kongelige teater. Dagpenge fra den danske stat kom i gæng fra december 1808.

Tegning af prisonskibet Bahama.

Beløbene, som fangerne fik, var forskellige for officerer og matroser. Hans Hansen Wind, der var landsoldat, har formentlig fået samme sum, som en matros.

Hans efterladte penge og værdien af hans ejendele var 19 shillings og 1 pence, altså næsten 1 pund. I 1809 var omregningskursen (6 side 93) således, at et engelsk pund svarede til 6 rigsdaler og 1 skilling. Arven efter Hans Hansen Wind har altså højst været omkring 6 rigsdaler, hvilket imidlertid også har været til hjælp hos enken. I et skifte efter Knud Svendsen i Gredsted (min ane nr. 78) 18.4.1812 sattes en kalv og den billigste af fårene til hver 6 rigsdaler, og det har måske været prisniveauet også i 1814.

Postgang og informationsniveau

Fra i hvert fald 1809 kunne fangerne sende

breve hjem (6 side 127). Det var under censur og ikke uden forhindringer samt med forsinkelser på op til et halvt år. Endelig kunne ikke alle fangerne skrive. Vi ser, at Simon Olsen Sunde underskrev med påholdten pen.

Vi ved således ikke, hvorledes informationsniveauet var mellem den fangne Hans Hansen Wind og familien derhjemme. Vi ved ikke, om budskabet om mandens død er nået frem til enken, før end beskeden fra prisonen blev overrakt.

Afslutning

Der har næppe været mange fra Gørding sogn, der endte i prisonen. Til gengæld omtaler Kromann (4 side 100---) en række fra Fanø, der jo i høj grad var sæde for søfart, og samme søfart var særlig belastet af Englandskrigen. Således skrev beboerne fra

Fanø, da de i 1812 blev bedt om at levere korn til Norge, at krigens følger på denne ø aldrig havde været føleligere end nu (4 side 156), idet søfarten, deres hovednæringsvej, var standset, og fiskeriet var mislykket.

På hjemmesiden for »Mit Fanø » (www.mitfanoe.dk) vises også en række illustrationer fra prisonen. Det synes at være illustrationer som i Roos's bog (6).

En database over fanger i prisonen fra 1807-1814 er udarbejdet af Bruno Ansbjerg (omtalt i www.skipperere.dk), men han har ikke oplysninger om Hans Hansen Wind eller Simon eller Sivert Sunde Olsen.

Litteratur

1 Erik S. Christensen m.fl. Nordjylland under Englands-krigen 1807 – 1814. Aalborg 2009.

- 2 Dokumenter til justitsprotokollen for Gørding-Malt herreder 1813-1817. Arkivalia B85-16 på Landsarkivet i Viborg.
- 3 Justitsprotokol for Gørding-Malt herreder. Arkivalia B85-2 på Landsarkivet i Viborg.
4. N.M.Kromann »Fanøs historie« bind III side 180, genoptryk af Bygd, Esbjerg 1982.
5. Ejler Nielsen og Hans Peder Hansen, Lourup, Gørding sogn, bind 2 side 59. Udgivet af Gørding Sognearkiv 1997.
6. Carl Roos, Prisonen. Danske og norske krigsfanger i England 1807-1814. Gyldendal, København 1953.
7. Kristian Carøe, Den danske lægestand bind 3, 1786-1838, læger og kirurger«. Genoptryk udgivet af Dansk Historisk Håndbogsforlag, København 1977.

Magne Juhl, Rævehøjen 2, 8800 Viborg. Født 1947. Har tidligere skrevet artikler til Fra Ribe Amt, Lokalårbogen for Bramming og er forfatter til et seksbindsværk om personer fra Jernved Sogn.